

Josef Stern – „Privilegiatus Pictor Brunensis“

Za příchod Josefa Sterna do Brna prý mohly barvy. Podle Jana Petra Cerroniho, autora prvního pojednání o dějinách umění na Moravě, se malíř, tehdy usazený ve svém rodném Štýrském Hradci, vypravil na nákup barev do Vídně. Ve Vídni v té době pobýval Jan Leopold hrabě z Dietrichsteinu, nejvyšší zemský komoří Moravy, který tu vyřizoval dvorní záležitosti, a jak vypráví Cerroni, „pak se stalo, že najal Josefa Sterna do svých služeb“.¹ Dnes by nás takové setkání nepřekvapilo, ale jen těžko si můžeme představit, že by k němu došlo v tehdejší době, vždyť Stern neměl přístup ke dvoru a Dietrichstein sám by jen sotva vkročil ke kupci, kde se tehdy suroviny na přípravu barev prodávaly. Vraťme se tedy zpět do malířovy vlasti ve Štýrsku a zkusme se zamyslet nad tím, co Josefa Sterna přivedlo na Moravu doopravdy.

Josef Stern se narodil v roce 1716 ve Štýrském Hradci jako nejstarší syn truhláře Adama Sterna. Z jeho tří sourozenců se dva věnovali také výtvarnému umění, Michal malířství a Jan sochařství. Po šesti letech v učení u místního dekoratéra se Josef Stern vydal na studijní cestu do Itálie, aby tam získal další umělecké vzdělání. V Itálii je jeho pobyt zatím doložen pouze v Římě v letech 1739–1741², je však velmi pravděpodobné, že se zastavil také v Benátkách, které ležely na cestě do Říma a jako druhé významné umělecké centrum Itálie byly častým cílem zaalpských umělců.³ V polovině 18. století nebyly ovšem italské cesty již tak běžné jako na jeho začátku, což způsobovala i horšící se hospodářská situace, která nutila umělce vydělávat ihned po skončení studií.⁴ Nicméně studium v Itálii bylo jako součást tradičního modelu uměleckého vzdělání stále vysoce oceňováno, neboť přinášelo umělcům nejen poznání nových stylových poloh, výtvarných technik i námětů a motivů, ale také povýšení v očích jejich kolegů a především objednavatelů.

Po návratu z Itálie se Josef Stern usadil ve Štýrském Hradci, nepobyl tam však dlouho. Na začátku roku 1744 odchází do Vídně, zřejmě za svým bratrem Janem, který je již 12. listopadu 1743 zapsán na vídeňské akademii.⁵ O dva měsíce později, 11. ledna 1744 je v seznamech akademie zaznamenán i Josef Stern.⁶ Studium obou bratrů bohužel brzy ukončilo uzavření akademie, která musela svou činnost na jaře roku 1745 pro nedostatek místa přerušit.⁷ Po jejím opětovném otevření v roce 1749 se jméno Josefa Sterna v seznamu studentů již neobjevilo a malíř se zřejmě sám vrátil zpět do Štýrska. Jeho bratr sochař Jan odešel na Moravu, kde se usadil v Židlochovicích na panství Jana Leopolda hraběte z Dietrichsteinu⁸, s nímž 19. listopadu 1745 uzavřel smlouvu na zhotovení soch sv. Leonharda a sv. Vendelína.⁹ Jan Stern zůstal v Židlochovicích i poté, co je spolu s Pohořelicemi Janem Leopoldem v roce 1748 prodal svému bratru knížeti Karlu Maxmiliánovi, vlastníku Mikulova.¹⁰ Pokračoval ve vedení své sochařské dílny a dodával svá díla nejen do Židlochovic (sochy před zámeckou kaplí), ale i do okolí (Starovice, Rakvice).¹¹ Zdá se tedy, že když malíř Josef Stern přišel kolem roku 1750 na Moravu, neučinil tak na pozvání Jana Leopolda z Dietrichsteinu, s nímž se měl podle tradice zaznamenat ve Vídni, ale daleko spíše na pozvání svého bratra, židlochovického sochaře Jana. Ten mohl Josefovi zprostředkovat jak setkání s „brněnským“ Janem Leopoldem, tak také s „mikulovským“ Karlem Maxmiliánem z Dietrichsteinu, pro něhož Josef Stern později také pracoval.

¹ Moravský zemský archiv (MZA) Brno, G 11, č. 60 (Jan Petr Cerroni, *Sammlung über Kunstsachen vorzüglich Mähren*), edice Marie Lomičová, Rukopis o umění Jana Petra Cerroniho, *Umění XXVI*, 1978, s. 60–78. Též MZA Brno, G 12, I-34 (Jan Petr Cerroni, *Skizze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren und österr. Schlesien I-III* 1807; 2. verze životopisu); viz též Wilhelm Schram, *Einige handschriftliche Quellen zur mährischen Kunstgeschichte*, *Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums* IV, Heft 1, 1904, s. 85–88.

² Friedrich Noack, *Das Deutschtum in Rom*, Berlin-Leipzig 1927, s. 578.

³ Není vyloučeno, že Stern pokračoval na jih do Neapole. V tomto smyslu se vyjadřuje i Cerroni, který píše, že Stern po Římu navštívil i ostatní velká města Itálie; viz Cerroni – Lomičová (pozn. 1), fol. 39 r. O vlivu neapolského malíře Solimena na Sternovo dílo viz ibidem.

⁴ Pavel Preiss, *Rakouská kresba 18. století. Vybraná díla z českých a moravských sbírek* (kat.), Praha 1996, s. 6.

⁵ Archiv der Akademie der bildenden Künste, Wien, Schüllerverzeichnis, Band 1A.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Johann Eder, *Chronik der Orte Seelowitz und Pohrlitz und ihrer Umgebung*, Brünn 1859, s. 100–101.

⁹ Jiří Kroupa, *Materiál k dějinám baroku na Moravě, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity*, F-32-33, 1988–1989, s. 94.

¹⁰ Eder (pozn. 8), s. 103.

¹¹ Miloš Stehlik, *Barokní kamenná sochařství* (kat.), Brno 1970, s. 10–11.

J. Stern, Sv. Matouš evangelista (detail)

J. Stern,
Sv. Matouš evangelista

Po svém příchodu na Moravu se Stern usadil v Brně, kde jej Jan Leopold přijal do svých služeb. Jako dietrichsteinský dvorní malíř hned obdržel první zakázku – výzdobu zámecké kaple v Sokolnicích u Brna, jež hrabě zdědil po svém otci v roce 1738. Na klenbu kaple namaloval Stern scénu *Nalezení sv. Kříže císařovnou Helenou*, která je datována nápisem v portálu kaple do roku 1750.¹² Zanedlouho poté, 22. září 1751 proběhlo v brněnské městské radě jednání o Sternově žádosti o udělení „dvorské svobody“.¹³ Toto privilegium zbavovalo svého nositele povinnosti být členem cechu, tím ho osvobodilo od svazujících cechovních povinností a dovolovalo mu volně přijímat zakázky. Josef Stern jej získal, neboť při křtu svého syna Aloise 19. května 1758 je titulován jako „*Privilegiatus Pictor*“.¹⁴

Díky postavení dvorského malíře pracoval Josef Stern v následujících letech nejen pro Dietrichsteiny, ale i pro řadu dalších objednavatelů, zejména pro představitele církevních řádů, k nimž patřili piaristé v Kroměříži, kartuziáni a kapucíni v Brně či minorité v Krnově. Vedle příslušníků rodu Dietrichsteinů byli Sternovými bezesporu nejvýznamnějšími objednavateli olomoučtí biskupové Leopold Friedrich z Egkhu a Maxmilián z Hamiltonu, pro něž Josef Stern vytvořil nástěnné malby v zámku v Kroměříži – *Oslavu biskupů Karla z Liechsteinu-Castelcornu a Leopolda z Egkhu* a *Zrození Minervy / Moudrosti* v knihovnických sálech (1759, 1760) a *Křest knížete Svatopluka* v zámecké kapli (před rokem 1766).

Prvním zachovaným dílem nástěnného malířství v Brně jsou Sternovy fresky v kapli Ústavu šlechticů na Kobližné ulici, které vznikly krátce po sokolnických malbách v první polovině padesátých let, hlavní klenební obraz představuje *Uvedení P. Marie do chrámu*. O tom, že Josef Stern platil v Brně za schopného a uznávaného malíře, svědčí i další významné zakázky, především výzdoba oltářů hlavních brněnských chrámů. Mezi léty 1755 a 1761 Stern postupně dodal několik oltářních pláten do farního kostela sv. Jakuba v Brně. Jejich vysoká umělecká kvalita, připisovaná malířovu pobytu v Itálii, byla oceňována již na přelomu 18. a 19. století. Pro oboustranný hlavní oltář byl určen obraz sv. Peregrina inspirovaný benátskou malbou, na dvou bočních protějškových oltářích byly umístěny obrazy *Sv. Leopold a Liborius*, obraz ovlivněný dílem Franze Antona Maulbertsche (dnes v Moravské galerii v Brně), a *Poslední večeře*, vycházející z římských vzorů, hlavní výjevy doprovázely *Sv. Alžběta* a *Sv. Barbora* v nástavcích oltářů. Se svatojakubským chrámem byl Josef Stern spojen i osobně, neboť se tu 10. listopadu 1755 oženil s dcerou prýmkaře Josefa Pichlera, Johannou.¹⁵ Ve Sternově brněnském ateliéru si oltářní obrazy objednali také minorité (*Sv. Jan Křtitel a Jan Evangelista uctívají Immaculatu / P. Marii Neposkvrněného početí*, po 1760), dominikáni (*Sv. Jan Nepomucký uctívající P. Marii*, 1765–1770) a františkáni (*Sv. František z Assisi* a obrazy na predelách, 1759–1760). Pro františkánský kostel sv. Máří Magdalény na Masarykově třídě vznikl rovněž hlavní oltářní obraz *Máří Magdalény umývající Kristovi nohy* (1763), namalovaný po vzoru Rubensova obrazu stejného námětu, který do kostela daroval Jan Leopold z Dietrichsteinu. Z druhé poloviny šedesátých let pochází soubor dvanácti obrazů apoštolů, zasazených do štukových rámců v hlavní lodi kartuziánského klášterního kostela v Brně-Králově Poli, a fresková výzdoba knihovnického sálu v klášteře kapucínů s námětem *Sv. Bonaventura ukazuje Tomáši Akvinskému pramen pravého vědění*. Největší zakázkou se však pro Josefa Sterna nakonec stala malířská výzdoba

¹² Prvním archivním dokladem Sternovy přítomnosti na Moravě jsou dva dopisy zaslané P. Adrianem z premonstrátské kanonie Hradisko u Olomouce opatu Pavlu Watzlawikovi, v nichž je Stern zmiňován v souvislosti s výzdobou hradiského refektáře a které byly napsány 25. a 26. 3. 1751; MZA Brno, G 12, Cerr. II, 300.

¹³ Ivo Krsek, *Moravské dílo Josefa Sterna* (dizertační práce FF MU), Brno 1949, s. 13.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Archiv města Brna, Řím. kat. fara Brno – u sv. Jakuba, Matrika oddaných, sv. III (E), 1730–1760.

J. Stern,
Sv. Marek evangelista

kostela a kláštera milosrdných bratří na Vídeňské ulici v Brně, jež malíře zaměstnávala po několik let.

Kostel milosrdných bratří v Brně spolu s klášterem založil v roce 1747 ke slávě svého patrona Jan Leopold hrabě z Dietrichsteinu. K výzdobě klášterního kostela, zasvěceného sv. Leopoldovi, povolal svého dvorního malíře Sterna, který na klenbě chrámu vytvořil monumentální fresku s námětem oslavy řádového zakladatele sv. Jana z Boha, doprovázenou personifikacemi ctností v presbytáři a andělským koncertem nad hudební kruchtou (dokončeno 1771). Na průčelí kostela Stern namaloval dnes nedochovaný obraz sv. Jana z Boha¹⁶, pro interiér vytvořil obrazy na hlavní oltář a čtyři boční oltáře (*Sv. Leopold a Václav uctívají P. Marii* na hlavním oltáři, *Sv. Karel Boromejský uzdravuje nemocné*, *Sv. Jan z Boha*

¹⁶ Cerroni (pozn. 1), MZA Brno, G 12, I-34, fol. 281.

17 6. července 1771 bylo J. Sternovi vyplaceno 150 zl. za oltářní obraz, neuvádí se však za jaký. MZA Brno, E 45 – Milosrdní bratři Brno 1717–1923, č. 31, Einnahmen und Ausgaben 1752–1776. V účetní knize se kromě uvedeného záznamu neobjevují žádné zápisy o výdajích za umělecká díla.

18 Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska I*, Praha 1994, s. 210.

přijímá trnovou korunu, Sv. Františka Římská a Ukřižovaný Kristus se sv. Máří Magdalenou).¹⁷ Sternovi jsou připisány i obrazy nacházející se dnes v klášteře, *Sv. Jan z Boha* a portréty Jana Leopolda z Dietrichsteinu a Karla Josefa Herzana z Harrasu (třetí čtvrtina 18. století).¹⁸ Tyto obrazy můžeme spojit s údaji v zachovaném inventáři kláštera z roku 1769, který vyjmenovává „dva pěkné obrazy v pěkných černých rámech“ v nemocničním pokoji, z nichž jeden zobrazoval sv. Jana z Boha, a „portrét jeho excelence pana hraběte Leopolda z Dietrichsteinu“ v refektáři.¹⁹ V refektáři se však nacházelo ještě dalších pět obrazů, *Čtyři evangelisti* a *Sv. Liborius*, všechny „v pěkných velkých rámech z tvrdého dřeva se zlatými lištami“. Jan Petr Cerroni na začátku 19. století zaznamenal ještě obrazy s výjevy z evangelia, které visely v nemocničním pokoji a představovaly skutky milosrdenství prokazované nemocným.²⁰

19 MZA Brno, E 45, č. 118, Inventarium des Brüner Closters ad Sanctum Leopoldum 1769. Další portrét hraběte Leopolda z Dietrichsteinu je uveden mezi „ostatními věcmi“.

20 Cerroni (pozn. 1), MZA Brno, G 12, I-34, fol. 281.

J. Stern,
Sv. Lukáš evangelista

J. Stern,
Sv. Jan evangelista

Z této rozsáhlé a dnes zčásti ztracené klášterní výzdoby byly nyní „znovuobjeveny“ a restaurovány obrazy čtyř evangelistů z klášterního refektáře, které byly doposud uloženy bez autorského určení v depozitáři Muzea města Brna.²¹ Podle zachovaného inventáře obrazy vznikly před rokem 1769 nebo nejpozději v tomto roce. Výrazná fyziognomie světeckých tváří je stylově řadí do blízkosti apoštolského cyklu z královopolského kartuziánského kostela, jenž se datuje do druhé poloviny šedesátých let.

*Sv. Matouš*²², sedící na oblacích v centru obrazové plochy, si o klín opírá rozměrný svazek, do něhož zaznamenává slova evangelia. Hlavu obrací k velkému andělu vlevo nad sebou, který spolu s malým andílkem vznášejícím se na pravé straně ukazuje k nebesům, k prameni světlocy Božské inspirace. Pozvednutá Matoušova tvář, lemovaná dlouhým měkkým vousem a ozářená nebeským světlem, které zalévá i tělo velkého anděla, vytváří spolu s pravou rukou světce elegantní kompoziční křivku, zakončenou detailem ruky, jemně svírající psací brk. Vedle světlocy tváře, jež je příkladem Sternových vynikajících portrétních schopností, zaujme barevné řešení obrazu, založené na kontrastu tmavých sytých ploch a jiskřivě zářivých barevných tónů. Na pozadí šedavých a modrých oblaků vyniká oranžovočervený oděv světce doplněný matnou tmavě modrou drapérií, postava velkého anděla je utvářena množstvím odstínů lososově růžové, světle oranžové a žluté. Vyváženost tvaru i kompozice, vyčištěný kolorit a propracovaný detail světlocy hlavy řadí obraz sv. Matouše k umělecky vysoce kvalitním obrazům Sternova ateliéru, jenž takřka s jistotou pochází přímo ze Sternovy ruky.

Obraz *sv. Marka*²³ je naopak kvalitativně nejslabším plátnem celého souboru a je zřejmě dílem některého ze Sternových žáků či pomocníků, vznikl však pod přímým Sternovým vedením, jak ukazuje pohyb hlavní postavy. Postava evangelisty sehnutého nad knihou, jenž se otáčí zády k divákovi, totiž nezapře svůj vzor v díle Franze Antona Maulbertsche, jímž byl Josef Stern zejména v první polovině šedesátých let inspirován. Tvář světce s hnědým vousem však na rozdíl od dalších malířových ideálních světeckých portrétů vyznívá tupě a postava slétajícího anděla s praporcem při levém okraji, zachycená v perspektivní zkratce, působí strnule a loutkovitě. Pokusem o vyvážení skladby obrazu je velký lev – Markův atribut, umístěný jako kompoziční protějšek anděla v pravém dolním rohu. Barevná škála obrazu, v porovnání s obrazem *Sv. Matouše* pojatá mnohem skromněji, se omezuje na hnědé a hnědočervené tóny doplněné chladnými modrými a zelenými odstíny.

*Sv. Lukáš*²⁴ byl zobrazen nejen v roli evangelisty, ale také jako malíř P. Marie, jak naznačuje milostný obraz P. Marie Svatotomské nesený dvěma andílky při levém okraji obrazu. Pod obrazem se vznáší třetí andílek, držící nad hlavou velkou korunu určenou pro Bohorodičku. Světec umístěný uprostřed kompozice se odvrací od rozvinutého svitku, který pozvedává oběma rukama před sebe, a dívá se přes rameno na obraz Madony s Ježíškem. V levém dolním rohu leží býk, evangelistův tradiční atribut. Na obraze nacházíme několik pro Sternovo dílo typických rysů, především výraznou fyziognomii světlocy tváře s krátkými hnědými vlasy a vousy a tlumenou barevnost oživenou výraznými pestrými akcenty. Detailem, často se objevujícím na Sternových obrazech, je i postavička malého anděla

²¹ Obrazy poprvé zmínila Cecilie Hálová-Jahodová, *Stavební a umělecký vývoj Brna, Praha 1947*, s. 218. Zde uvedeny i rozměry obrazů (270x160cm) a místo uložení v městském muzeu.

²² Rozměry: 268 x 165 cm, technika: olej na plátně, Muzeum města Brno, inv. č. 56.370, restaurováno 2009.

²³ Rozměry: 270 x 166,5 cm, technika: olej na plátně, Muzeum města Brno, inv. č. 56.373, restaurováno 2009.

²⁴ Rozměry: 268 x 166 cm, technika: olej na plátně, Muzeum města Brno, inv. č. 56.371, restaurováno 2009.

J. Stern,
Sv. Jan evangelista
(detail)

s korunou, jenž má kolem těla uvázanou červenou stuhu, tvořící barevný předěl různých pletových tónů užitých při malbě andělkova těla.

Poslední obraz představující *sv. Jana*²⁵ je založen na výrazném barevném kontrastu Janova zeleného šatu a červeného pláště. Světec, jemuž je vedle autorství evangelia připisována také kniha Zjevení – Apokalypsa, je zachycen s pozvednutou pravicí, v níž drží psací brk, tvář otáčí k potmělému nebi. Doprovází jej orel, který sedí vedle něj a v zobáku má nádobku s inkoustem. Obraz reprezentující po formálně-stylové stránce průměrnou

produkcí Sternova ateliéru je však pozoruhodný motivem dvou objímajících se a líbajících se puttů u Janových nohou, z nichž jeden třímá hořící pochodně. Tento vzácný ikonografický detail má zřejmě svůj původ v dalším novozákonním textu spojovaném s evangelistou Janem, v Prvním listu Janovu, určeném spolu s jeho dalšími dvěma listy církevním obcím v Malé Asii. Zde nacházíme verš, jenž by mohl být podkladem k vyobrazení líbající se dvojice s pochodní: „Kdo miluje svého bratra, zůstává ve světle a není nikomu kamenem úrazu“ (1 J 2, 10). Biblický citát převedený do obrazové podoby přitom nebyl pouze všeobecným napomenutím k bratrské lásce v obci věřících, ale směřoval přímo k členům řádu, jež měli obrazy při společném stolování v refektáři stále na očích, a nabádal je k vzájemné lásce i soucitu s nemocnými, kteří byli ošetřováni v klášterním špitálu. Toto obohacení tradiční svatojanské ikonografie můžeme připisat představenému kláštera (v letech 1766–1772 jím byl Sabinian Wessenberg²⁶), jenž s největší pravděpodobností celý soubor objednal, mohlo však být i invencí Josefa Sterna, který byl považován za nejvdělanějšího malíře své doby na Moravě.²⁷

Malířská výzdoba kostela milosrdných bratří v Brně byla Sternovou poslední velkou zakázkou. V roce 1775 se malířovou smrtí jeho dílo uzavírá, avšak jeho talent a malířské dovednosti jsou připomínány i nadále. První Sternův životopisec, významný brněnský sochař Ondřej Schweigl (1735–1812) chválí Sterna jako malíře s pronikavým citem pro barvu a nadáním zobrazit lidskou tvář v obecné rovině jako typ i jako portrét konkrétní osoby. Přitom připomíná „mnoho pěkných portrétů“, které Stern namaloval²⁸, ty jsou však dnes až na výjimky ztraceny. Sternovo dílo znal Schweigl jistě velmi dobře, neboť se s ním, respektive s jeho dílem, často setkával při výzdobě moravských chrámových interiérů. Stern pro ně vytvářel oltářní obrazy, Schweigl oltářní architekturu, kterou osazoval sochami – takto vzniklo například umělecké vybavení kostelů brněnských dominikánů, kartuziánů a milosrdných bratří, kostela sv. Jakuba v Brně, kostelů v Drnholci, Miloticích u Kyjova, Rosicích či Dědicích u Vyškova. Oba umělce však spojovala nejen práce, ale také osobní přátelství, doložené zápisem v matrice chrámu sv. Jakuba v Brně, který 27. února 1764 uvádí Josefa Sterna jako svědka na Schweiglově svatbě.²⁹ Dlouholeté přátelství obou umělců potvrzuje i to, že Schweigl měl ve své bohaté umělecké sbírce Sternova díla, jak víme ze Schweiglovy pozůstalostní dražby konané 4. května 1812, na níž byl dražen obraz či skica sv. Josefa a blíže neurčený portrét od Josefa Sterna.³⁰

Malíř Josef Stern spolu se sochařem Ondřejem Schweiglem patřili ve druhé polovině 18. století k nejvýznamnějším uměleckým osobnostem Brna. Stern se těšil vážnosti nejen jako umělec školený v Itálii a na vídeňské akademii, ale také jako freskař, ovládající v baroku vysoce oceňovanou malířskou disciplínu – malbu nástěnných obrazů. Po svém příchodu na Moravu kolem roku 1750 zaplnil svým dílem prostor, jež mu přirozeně ponechávali domácí malíři František Vavřinec Korompay (1723–1779), specializující se na malbu oltářních a závěsných obrazů, Juda Tadeáš Supper (1712–1772) nebo Josef Ignác Sattler (1725–1767), oba působící hlavně na střední a severní Moravě. Přetrvávající povědomí o Sternově významu pro Brňany dokládá možná svým názvem i ulice Hvězdová, původně „Sterngasse“, jež prý snad mohla být pojmenována po dietrichsteinském dvorním malíři Sternovi...³¹

25 Rozměry: 269 x 166 cm, technika: olej na plátně, Muzeum města Brno, inv. č. 56.372, restaurováno 2009. Prameny a literatura k celému souboru obrazů: MZA Brno, E 45, č. 118, Inventarium des Brüner Closters ad Sanctum Leopoldum 1769. Hálová-Jahodová (pozn. 21). – Ivo Krsek, Náčrt dějin moravského malířství 18. století, *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity*, F 13, 1969, s. 88. – Jiří Bílek, *Brněnské kostely*, Brno 1989, s. 90.

26 Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren*, II. Abt., I. Bd., Brünn 1856, s. 173.

27 Cerroni – Lomičová (pozn. 1), fol. 20 r.

28 MZA Brno, G 11, č. 196 (Andreas Schweigl, *Bildende Künste in Mähren, Malerei*), fol. 15 v.

29 Cecílie Hálová-Jahodová, Sochařská rodina Schweiglů v Brně, *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské Univerzity*, F-12, 1968, s. 63.

30 *Ibidem*, s. 66, 67, 74. U řady dražených děl není uveden autor, je tedy možné, že Sternových prací vlastnil O. Schweigl více. Také Stern vlastnil zřejmě dosti velkou a kvalitní sbírku mědirytin a obrazů. Hovoří se o ní ještě v první polovině 19. století, co však obsahovala přesněji, nevíme. Srov. Ernst Hawlik, *Zur Geschichte der Baukunst, der bildenden und zeichnenden Künste in Markgratthume Mähren*, Brünn 1838, s. 11. – Ch. d'Elvert: Die Bibliotheken und andern wissenschaftlichen Kunst- und Alterthums-Sammlungen. *Schriften der hist.-statis. Sektion der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft...*, III. H., 1852, s. 128.

31 Dnešní Hvězdová se nachází v Zábřovicích, dříve toto jméno nesla i ulice Bulharská v Králově Poli; viz Milena Flodrová – Božena Galasovská – Jaroslav Vodička, *Seznam ulic města Brna s vývojem jejich pojmenování*, Brno 1984, s. 65, s. 220.